

LESNÉ PROSTREDIE A NÁUČNÉ CHODNÍKY AKO POTENCIÁL VIDIECKEHO TURIZMU

The forest environment and educational public footpaths as a potential for rural tourism

KATARÍNA KOŠTIALOVÁ

Katedra sociálních studií a etnologie | *Department of Social Studies and Ethnology*
Filozofická Fakulta | *Faculty of Arts*
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici | *Matej Bel University in Banska Bystrica*
✉ *Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica, Slovak Republic*
E-mail: katarina.kostialova@umb.sk

Anotácia

Vo vidieckom turizme zohráva veľkú úlohu prírodné a kultúrne bohatstvo konkrétneho sídla, lokality. Výber cieľového miesta interferujú viaceré kritéria, napríklad krajinná kultúra, prírodný potenciál, kultúra, história, možnosť aktívneho trávenia voľného času, genius loci lokality a podobne. V ostatnom období k vyhľadávaným atraktivitám patrí i návšteva náučných chodníkov. Cieľom štúdie je z etnologického hľadiska prezentovať východiskové poznatky k téme náučných chodníkov, analyzovať ich ako špecifické formy turizmu prezentujúce prírodné a kultúrne bohatstvo. Objektom výskumu sú náučné chodníky v obci Oravská Lesná. Z metodologického hľadiska boli použité základné etnografické metódy, štúdium literatúry, materiálov a dokumentov. Štúdia poukazuje najmä na prírodný a kultúrny potenciál obce, lesné prostredie, ktoré tvoria východiskový determinant pre domáci turizmus v obci. Z výsledkov výskumu vyplýva, že náučné chodníky demonštrujú nielen prírodné a kultúrne hodnoty, ale nesporne aj identitu lokálnej society. Predstavujú aj významný lokálno-reprezentačný artikel. Návštevníci náučných chodníkov majú príležitosť komplexnejšie vnímať súvzťahnosti prírodných, krajinných, kultúrnych a historických javov priamo v autentickom prostredí. Konkrétny príklad dvoch náučných chodníkov poukázal na súlad lokálneho spoločenstva s prírodou, s osobitným typom kultúrnej krajiny reflektujúcej históriu a duchovné hodnoty society.

Kľúčové slová

vidiecky turizmus, náučné chodníky, prírodné bohatstvo, Oravská Lesná

Annotation

The natural and cultural wealth of a particular place or locality plays an important role in rural tourism. The choice of the final destination is determined by several criteria, which merge with each other, such as landscape culture, natural potential, culture, history, opportunities for spending free time in an active way, genius loci of the locality, etc. In recent times, visiting the educational public footpaths is one of the popular free time activities. The object of the study, based on ethnological point of view, is to present existing initial information on the topic of educational public footpaths, analyze them as a specific form of tourism presenting natural and cultural wealth. The object of the study is educational public footpaths in the village of Oravská Lesná. With regards to methodology, the basic ethnographic methods, the study of literature, materials and documents were used. The educational public footpaths demonstrate not only natural and cultural values, but undoubtedly also reflect the identity of local society and they are strongly representative of the local area. The visitors to the educational public footpaths have the opportunity to perceive a relationship between the natural, landscape, cultural and historical phenomena in a more complex way directly in authentic environment. The study highlights the natural and cultural potential of the village and forest environment, serving as an initial determinant for domestic tourism in the village. The specific example of two educational public footpaths highlighted the sense of harmony between the local community and nature, with the specific type of cultural landscape reflecting history and spiritual values of local society.

Key words

rural tourism, educational public footpaths, natural wealth, Oravská Lesná

JEL classification: Z10

1. Úvod

V rámci rozvoja vidieckeho turizmu je veľmi dôležité, aby daná lokalita či obec bola pre potenciálneho návštevníka prístupná a aby bol dostatočne motivovaný navštíviť ju. Dobrá poloha a vhodné využitie prírodného, kultúrneho, humánneho potenciálu obce v oblasti vidieckeho turizmu sa následne premieta aj v celkovej kvalite života jej obyvateľov, nakoľko ponúka možnosti, napríklad ako: zvyšovať zamestnanosť, udržiavať a obnovovať sídla, skvalitňovať hospodársku úroveň lokalít, oživiť vidiecke ekonomické aktivity a pod. Veľké príležitosti pre rozvoj regiónu predstavujú moderné formy, napríklad ekoturistika či agroturistika (Lacina, 2013). Pre vidiecke lokality turizmus spĺňa i dôležitú prezentačnú funkciu lokality smerom von i lokálno-identifikačnú smerom dovnútra, k členom rurálnych societ.

Identifikovať reálne zdroje cestovného ruchu lokality je možné prostredníctvom primárnej a sekundárnej ponuky. Primárne zdroje tvorí kultúrno-historický a prírodný potenciál obcí, ako sú pamiatky UNESCO, národné kultúrne pamiatky, technické pamiatky, historické objekty – hrady, zámky, kúrie a i., prípadne zóny ľudovej architektúry, ako aj prírodné rezervácie, chránené územia, atď. Z hľadiska sekundárnych zdrojov domáceho turizmu predstavujú veľmi dôležitý segment služieb, ktoré sa na danom území v rámci cestovného ruchu nachádzajú a ktoré nadväzujú na primárnu ponuku a dotvárajú komplexný balík. V rámci oblasti služieb ide hlavne o stravovacie a ubytovacie zariadenia, športovo-relaxačno-ozdravovacie zariadenia, možnosti turistiky/ cykloturistiky. Primárna ponuka teda spočíva v tom, čo obec ponúka návštevníkom – čo je možné vidieť, počuť, zažiť, na čom sa možno aktívne zúčastniť a sekundárna obsahuje infraštruktúru (Darulová, 2016: 82).

Pre rozvoj vidieckeho turizmu a agroturizmu v lokalite sú okrem objektívnych podmienok makro charakteru, ako je legislatíva, podpora podnikania, životný štýl, dôležité aj nasledovné podmienky:

- vidiecky charakter lokality/ regiónu s dobrou občianskou vybavenosťou;
- atraktivita krajiny a regiónu z pohľadu návštevníka (rôznorodá a funkčná krajina, prírodné a kultúrne aktivity, regionálne špeciality, imidž regiónu a podobne);
- existencia miestnych subjektov zaoberajúcich sa poľnohospodárstvom, alebo iným podnikaním priamo v mieste;
- dostupnosť regiónu vrátane existencie značených turistických trás;
- propagácia a marketing regiónu a daného typu služieb (Musil, Luštický, 2018: 551).

K determinantom formovania vidieckeho turizmu patrí aj zmena v životných hodnotách, demografické zmeny a inovácie na strane poskytovateľov služieb, medializácia a propagácia, autenticnosť, kvalita služieb, turistická infraštruktúra a podobne (Beresecká, Hudáková, 2018: 574). Vidiecky turizmus zahŕňa celý komplex faktorov, väzieb a vývojových tendencií, ktoré ovplyvňujú jeho rozvoj i charakter ponúkaných produktov. Výber cieľového miesta interferujú viaceré kritéria a atribúty, napríklad krajinná kultúra, prírodný potenciál, kultúra, história, možnosť aktívneho trávenia voľného času, sociálne prostredie a atmosféra, genius loci lokality a podobne. Beresecká a Varecha uvádzajú, že primárnym významným faktorom a motivačným podnetom determinujúcim účasť na vidieckom turizme je prírodný potenciál lokality (Beresecká, Varecha, 2018: 557). K vyhľadávaným atraktivitám, napríklad v rámci jednodennej rekreácie, Musil a Luštický zaradili športové atraktivity i budovanie moderných náučných chodníkov (Musil, Luštický, 2018: 523). V prírode, v lesnom prostredí hľadáme harmóniu tela a ducha, čerpáme z nej energiu, využívame ju na voľnočasové aktivity, utiekame sa do nej ako k zdroju zážitkov a poznania.

2. Ciele a metódy výskumu

Jedným zo základných rozvojových determinantov spoločenstiev je stupeň vedomia ich členov prejavujúci sa i vzťahom k prírode a krajine. Etnológia je vednou disciplínou, ktorá ekologické a environmentálne väzby v súčasnosti vníma veľmi intenzívne, predovšetkým s ohľadom na agrárny akcent našej kultúry. Cieľom štúdie z etnologického hľadiska je prezentovať východiskové poznatky k téme náučných chodníkov, analyzovať ich ako špecifické formy turizmu prezentujúce prírodné a kultúrne bohatstvo návštevníkom. Objektom výskumu sú náučné chodníky v obci Oravská Lesná. Štúdia poukazuje najmä na prírodný a kultúrny potenciál obce, lesné prostredie, ktoré tvoria východiskový determinant pre domáci turizmus. Z metodologického hľadiska boli použité základné etnografické metódy kvalitatívneho charakteru, ako i štúdium literatúry (etnologicky i environmentálne zameranej), materiálov a dokumentov. Terénny výskum v obci Oravská Lesná som realizovala v rokoch 2017 až 2019 sériou krátkodobých a opakovaných pobytov, metódou priameho pozorovania a pološtruktúrovaných rozhovorov so zástupcami vedenia obce, lídrami občianskych združení a obyvateľmi.

3. Náučné chodníky ako špecifická forma turizmu

V slovenskej etnológii sa problematike náučných chodníkov doposiaľ nevenovala žiadna pozornosť, k dispozícii je len niekoľko ojedinelých publikačných počínov, a to najmä z oblasti geografie, environmentalistiky a lesníctva. Náučné chodníky (NCH) sú rôznou formou vyznačené turistické trasy rozmanitého obsahového zamerania, rozdielnej dĺžky a náročnosti, ktoré sú vytvorené z hľadiska prírody, krajiny, histórie, kultúry v zaujímavých lokalitách či regiónoch (Burkovský, Králiková, 2015; Pachinger, Cimermanová, Skubinčan a kol., 2016). Určitým spôsobom spoluvytvárajú predstavu o lokalite, prírodnom a kultúrnom dedičstve a to tak v rovine materiálnej, ako aj symbolickej i kultúrno-identifikačnej. Prekrývanie týchto fenoménov dáva ucelenejší obraz o krajine a živote človeka (Pauknerová, Woitsch, 2017). NCH demonštrujú nielen kultúrnu vyspelosť a kultúrne hodnoty, ale nesporne aj identitu lokálnej society, identifikáciu k prostrediu, v ktorom jedinec žije, ktorého je súčasťou. Viaceré definície náučných chodníkov upriamujú pozornosť na ich turisticko-relaxačnú funkciu, aktívne trávenie voľného času, sprostredkovanú zážitkovosť, či edukačný význam. Podľa názoru Pauknerovej a Woitscha (2017: 67) náučné chodníky „predstavujú špecifické médium, prostredníctvom ktorého dochádza, okrem iného, aj k vyjednávaniu, ovplyvňovaniu a formovaniu vedomostí obyvateľov daných regiónov i návštevníkov – turistov o konkrétnej krajine, jej fyzických, prírodných, kultúrno-historických charakteristikách a pamäti. Sú cielene vybudovanou sieťou významov, ktorú ich tvorcovia prikladajú k ďalším vrstvám významov v krajine“. Pre lokality, cez ktoré NCH vedú, predstavujú aj významný lokálno-reprezentačný artikel, zvyšujú atraktivitu daného územia, podieľajú sa na prezentácii samospráv, mikroregionálnych združení, na propagácii aktivít rôznych inštitúcií a spolkov, čím prispievajú aj k zlepšeniu miestnej ekonomiky, rozvoju cestovného ruchu i tvorby imidžu lokality/ regiónu.

Prvotný prototyp náučného chodníka, ktorý vznikol na našom území už v roku 1926, bol vybudovaný v oblasti Štiavnických vrchov, v okolí Piargu (Štiavnické Bane). Mal 32 zastavení so špeciálnym zameraním na lesníctvo. Prvý oficiálny náučný chodník v Slovenskej republike pochádza z roku 1960 a vznikol v Pieninskom národnom parku – Náučný chodník Prielom Dunajca, ktorý po viacerých rekonštrukciách funguje doposiaľ (Burkovský, Králiková, 2015: 3). Podľa prvého sčítania NCH z roku 1984 ich bolo na Slovensku 12. V ďalších desaťročiach sa ich počet neustále zvyšoval a v roku 1990 to bolo už 43. Podľa dostupných informácií z roku 2007 bolo na Slovensku už viac ako 230 náučných chodníkov (Pachinger, Cimermanová, Skubinčan a kol., 2016: 8). Pripraviť presnú evidenciu je náročné, pretože ich budovanie a ani ich zánik nepodlieha žiadnej evidencii ani regulácii. V tomto kontexte ako pozitívny príklad uvediem projekt Katedry fyzickej geografie a geookológie Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, *Terénne vyučovanie geovied s využitím vybraných náučných chodníkov* (2017 – 2019), ktorého výsledkom je funkčná, aktívna web stránka o náučných chodníkoch na Slovensku (Náučné chodníky na Slovensku, 2019). Poskytuje základné informácie a charakteristiky, zaujímavosti, námety na ich využitie pre turistov (jednotlivcov, skupiny, rodiny s deťmi, vhodný pre kočíky, cyklistický, peší...), v edukačnom procese, umiestnenie na mape i fotografie z terénu. Podľa tohto zdroja sa na Slovensku aktuálne nachádza 411 náučných chodníkov, najviac v Banskobystrickom (91), Prešovskom (61) a Žilinskom kraji (59), najmenej v Bratislavskom (40) a Nitrianskom (30) kraji. Rozšírený filter ponúka viaceré možnosti selekcie, napríklad podľa tematických celkov (archeologický, banícky, historický, kultúrny, náboženský, lesnícky, ovocinársky a podobne). Tematicky rozdeliť náučné chodníky do jednotlivých okruhov je náročné, pretože len málokterý z nich je monotematický a ani jeden zo sledovaných fenoménov nemôže byť izolovaný od druhých. Prevláda synkretická prezentácia tém (napríklad lesnícky a poľovnícky, historický a kultúrny, ale i lesnícky a kultúrny...). Práve spomínané tematické prelínanie je pre vnímanie krajiny pozitívne a obohacujúce. Aj LESY SR evidujú vierohodný, priebežne aktualizovaný prehľad Lesníckych náučných chodníkov (LNCH), ako aj tých, na ktorých tvorbe sami spolupracovali. LNCH sú nositeľmi informácií o význame lesa, lesníctva, a to i vo väzbe na lesnícku históriu. Poukazujú na potreby rozvoja a ochrany kultúrnych, estetických aj technických hodnôt. Súčasný minister pôdohospodárstva a rozvoja vidieka, Ing. Ján Mičovský v rozhovore v roku 2006 uviedol: „Lesnícke náučné chodníky sú zrozumiteľnou a veľmi efektívnou formou vysvetľovania funkcií lesa a našej práce. A ak ich raz vybudujeme, potom už fungujú sťaby perpetuum mobile – bez veľkého úsilia priťahujú nových a nových návštevníkov, ktorí sa navyše radi vracajú. Vďaka lesnému prostrediu sú tieto chodníky bezkonkurenčnou kombináciou poučenia a relaxu. V Oravskej Polhore chodník začína priamo na dvore základnej školy, v Gabčíkove posadíme návštevníka do člna, v Rimavskej Sobote nazrie do zvernice, v Trenčianskych Tepliciach je chodník účelne napojený na kúpeľné promenády a okruh pri Počúvadle priláka aj tých, ktorí pôvodne prišli len za vodou“ (Gogola, 2006: 5). V súčasnosti je ich evidovaných 40, pričom ich je podstatne viac.

Fakt, že vedeckých i populárno-náučných príspevkov k tejto téme je tak málo nereflektuje skutočnosť, pretože ich počet sa neustále zvyšuje a narastá aj záujem ľudí o tento druh spoznávania krajiny, turistiky, trávenia voľného času i ich využívanie v rámci špecifických foriem výchovno-vzdelávacích procesov. Uhol pohľadu na túto tému je naozaj interdisciplinárny, zasahujúci do prírodných, sociálnych, spoločenských, pôdohospodárskych i technických vedných disciplín. Informačnými zdrojmi sú napríklad turistické letáky, spravodajské bulletin, ktoré pripravujú najmä zriaďovatelia chodníkov a rôzne organizácie. Ich obsahová náplň i grafická úroveň je

odlišná, záleží od cieľa, zdroja financií či odbornosti autorského kolektívu. V tomto kontexte by som sa rada zmienila o edícii Po Slovensku a v rámci nej vydanú sériu turistických sprievodcov *Náučné chodníky – juhozápad* (Bizubová, Kollár, 2015a), *Náučné chodníky – severozápad* (Bizubová, Kollár, 2015b), *Náučné chodníky – stred a juh* (Trstenský, 2016), ktoré informačnou formou mapujú zaujímavé miesta Slovenska. Ponúkajú základné a praktické informácie o vybratých NCH zacielené najmä na rodinnú turistiku (časové rozvrhy, zameranie a typy chodníkov, zaujímavosti i fotografie). I napriek tomu, že viaceré náučné chodníky prezentujú kultúrne dedičstvo v jeho hmotnej i nehmotnej rovine, metodická inštrukcia, analýza, prípadne kritické zhodnotenie zo strany etnológov zatiaľ absentujú.

NCH sa v ostatnom období stali vyhľadávaným atraktívnym priestorom, ktorý špecifickými prostriedkami názornej prezentácie prináša človeku okrem turistických a športových aktivít aj zážitky a informácie. Sú budované, aby zviditeľnili a propagovali región, lokalitu a vo vzťahu k cestovnému ruchu majú výrazný poznávací aspekt spojený so zážitkom. Užívateľ náučných chodníkov nie je len pasívnym pozorovateľom, ale má aj príležitosť aktívne a komplexnejšie vnímať širšie súvislosti o navštívenom mieste. Oboznámiť sa s krajinou, prírodou, históriou, kultúrou, sociálnou a ekonomickou situáciou, pamäťou miesta a komunity vo vzájomnej korelácii. Ich turistický potenciál sa potvrdil aj v „koronovom“ období, kedy ľudia dávali prednosť aktívnemu tráveniu svojho času vo voľnej prírode na Slovensku. Pre určenie potrieb návštevníkov a zároveň aj ako podklad pre prípravu a reguláciu NCH je potrebné okrem iného vedieť:

- typ a počet návštevníkov;
- aké aktivity sú vhodné pre vytypované miesta;
- aké majú návštevníci očakávania;
- estetické a psychologické aspekty upútania pozornosti návštevníkov (Gebhard, K., Meyer, M., Parkyn, M. at. all., 2006: 6).

Pri ich tvorbe sa musia rešpektovať aj súčasné trendy a požiadavky turistov, ktorí hľadajú jedinečnosť produktu i kvalitné služby. V tomto kontexte je potrebné poukázať aj na negatívne vplyvy týkajúce sa environmentálneho zaťaženia a ohrozenia prírodného prostredia, ktoré môžu NCH spôsobiť. Ide napríklad o predimenzovanosť návštevníkov (overturizmus), dopad na okolitú prírodu – tvorba odpadu, poškodzovanie fauny a flóry, zvýšené riziko požiaru, chodník ako bariéra pre niektoré živočíchy, hluk a podobne (Burkovský, Králiková, 2015: 8-9).

V neposlednom rade treba spomenúť aj význam náučných chodníkov a ich aplikáciu v edukačnom procese, ktorá pozostáva najmä z pozorovania jednotlivých javov, objektov i aktuálnych procesov a tým poznávania prírodného, kultúrneho prostredia i aktivít človeka priamo v krajine „in situ“; osvojenia, resp. opakovania geografických, botanických, zoológických, environmentálnych, historických, kultúrnych a iných poznatkov; možnosti priamej konfrontácie získaných vedomostí o krajine; poskytovania zážitkov a priamych skúseností odlišných od každodenného života a podobne (Pachinger, Cimermanová, Skubinčan a kol., 2016).

4. Oravská Lesná – charakteristika výskumnej lokality

Jeden z pozitívnych príkladov v oblasti rozvíjajúceho sa vidieckeho turizmu je obec Oravská Lesná. Administratívne je začlenená do Žilinského samosprávneho kraja, okresu Námestovo. Jej severná časť hranice katastra je totožná so štátnou hranicou s Poľskom. Obec sa nachádza v chránenej krajinnej oblasti Horná Orava, ktorej takmer polovicu územia zaberajú lesy. Ide o horskú obec, ktorá využíva pre rozvoj cestovného ruchu výrazný potenciál zachovaných archaických javov materiálnej a duchovnej lokálnej tradičnej kultúry a potenciál prírodného prostredia vhodného na oddych, rekreáciu a trávenie voľného času. Prírodné prostredie historicky determinuje celú obec a život jej obyvateľov. Už voskový odtlačok obecného pečatidla z 12. apríla 1786 má v poli ihličnatý strom a po bokoch kruhopis POSE ERDO, ktorý možno preložiť ako „dedina les (hora)“, čiže lesná dedina (Maňugová, 1990: 1).

V roku 2011 získala titul Dedina roka, keď svoju prezentáciu postavila na motte: Oravská Lesná - miesto, kde ľad roztápa srdcia. Zahraníčnym hodnotiacim komisárom sa predstavila ako dedina s jedinečnou krajinou a drsnými prírodnými podmienkami, ktorá sa nespolieha na pomoc zvonku, ktorá dokázala vlastnými silami pretaviť svoj hendikep na prínos, z ktorého ťaží pri rozvoji. Oravská Lesná je najchladnejšou obcou na Slovensku. V roku 2019, počas zimy bohatej na zrážky, výška snehu na strechách dosahovala až 150 centimetrov. Kým domáce a zahraničné médiá vykresľovali nádielku snehu v obci ako živel a kalamitu, iný pohľad ponúkol Anton Katrenčík, miestny aktivista a športovec. Spolu s kamarátmi natočili na mobil a dron zábery prezentujúce zimu ako súčasť identity obyvateľov. *Video Oravska Lesna - winter 2019* ich prezentuje ako kooperujúcu komunitu a sneh ako výzvu. Podľa autora videa: „veľkú snehovú nádielku môžeme prijať buď ako problém, alebo aj ako výzvu na dobrodružstvo, pričom vďaka pomoci jeden druhému sa ľudia ešte viac spájajú. Je len na nás, aký uhol pohľadu zvolíme“ (Rošťák, 2019: 3).

Positivním demografickým ukazovatelem je narastající počet obyvatelův. Obec má jednu z nejvyšších pôrodností v SR (v roku 2018 evidovala 3421 obyvatelův). Rodiny sú viacpočetné a i v súčasnosti, napriek neľahkej ekonomickej situácii je normou mať tri, štyri deti. Silný akcent lokálnej identity a súdržnosti rodiny je charakteristickou črtou členov society dodnes (Darulová, Košťalová, Krišková, 2020). Výrazným determinantom v tejto väzbe je nesporne silný náboženský dôraz rímsko-katolíckej viery, ku ktorej sa aktívne hlási viac ako 94% obyvatelův (PHRSR, 2015: 32). Rovnako nezanedbateľnou je i temer stopercentná etnická homogenita slovenskej národnosti. Prírodné prostredie determinuje aj zamestnanosť. V obci sa nachádza väčší počet podnikateľských subjektov so zameraním na spracovanie dreva (pílenie dreva, výroba nábytku, dvier, okien, drevených obytných domov a chát). Drevo je dodnes základným materiálom v hospodárení obce s presahom na širší región.

K limitujúcim faktorom obce v ekonomicko-hospodárskych súvislostiach patrí jej kopaničiarsky charakter osídlenia. Oravská Lesná je rozľahlá (celková rozloha 65,60 km²), tvoria ju osady rozložené okolo hlavnej cestnej spojnice, ako aj po okolitých kopcoch, vzdialených od stredu obce až na niekoľko hodín chôdze (obec je dlhá približne 10 km). Kopaničiarsky charakter osídlenia je na jednej strane limitujúcim faktorom, na strane druhej je posilujúcim činiteľom pre rozvoj turizmu. Viaceré z osád sa v súčasnosti premieňajú na oblasti rekreačných chat a chalúp.

Ide o turisticky atraktívnu a navštevovanú obec. Medzištátne územné väzby rekreácie a turizmu sa rozvíjajú s Českou a Poľskou republikou. Jednou z výhod územia je už spomínaná lesnatosť, sklon reliéfu a tiež expozícia lyžiarskych svahov, čo dáva územiu dobré predpoklady na rozvoj horskej turistiky a vhodné podmienky pre lyžiarske športy. V areáli Orava Snow sa nachádzajú lyžiarske vleky a sedačkové lanovky i viaceré rekreačných chat. Okrem zjazdového lyžovania sú tu vybudované aj bežecké trate. Vzhľadom na rozľahlý chotár obcou prechádzajú aj značené turistické chodníky. Najvýznamnejšia ponuka rekreácie je v oblasti horskej turistiky a zimných lyžiarskych športov. Cyklistická doprava plní funkciu nielen lokálnej alternatívnej dopravy, ale i funkciu športovo-rekreačnú a poznávaciu. Obec je prepojená aj s inými lokalitami, má vybudovanú i medzinárodnú cyklotrasu, spájajúcu Oravskú Lesnú a Huslenky na Valašsku na dĺžke 2814 metrov.

V obci sa nachádza niekoľko penziónov, ubytovanie na súkromí i tri hotely. Dva priamo v centre – hotel Tyrapol, penzión Severka a penzión Kohútik v zmiernenom lyžiarskom stredisku. V hoteli Tyrapol je i reštaurácia a malé wellness centrum s bazénom, saunou a vírivkou. Penzión Severka zabezpečuje stravovacie služby v reštaurácii Oravská izba s ponukou tradičných regionálnych jedál. Rozvoj rekreácie a cestovného ruchu podľa dlhodobých rozborov je v zimnej sezóne 120 dní a v letnej sezóne 160 dní, čo je spolu 280 dní a predstavuje 77%-né využitie (PHRSR, 2015: 53).

4.1 Oravská Lesná a náučné chodníky

Obec sa snaží v rozvojových plánoch vychádzať a v praxi využívať prírodný potenciál lokality, ktorým je osobitý typ kultúrnej krajiny i okolité lesy poskytujúce možnosti pre podnikateľské, kultúrno-spoločenské, športovo-turistické aktivity. Atraktívne prírodné prostredie ponúka viaceré impulzy, ktoré predstavitelia obce v spolupráci s inými inštitúciami i aktívnymi jednotlivcami vedú rôznymi prístupmi a spôsobmi zhodnotiť a transformovať do ponuky produktov a aktivít pre vidiecky turizmus. Jedným z príkladom sú aj náučné chodníky, ktoré sú v Oravskej Lesnej dva – náučný chodník Oravskej lesnej železnice a Lesnícky náučný chodník Oravská Lesná.

Hojne využívanou turistickou atrakciou je raritná Oravská lesná železnica, ktorá patrí medzi najobľúbenejšie turistické magnety Oravy. Je to jedinečná technická pamiatka, ktorú spravuje Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne. Prezentuje pôvodný spôsob prepravy dreva a je jednou z mála zachovaných úzkorozchodných úvratových železníc na svete. Oravská lesná železnica bola postavená v r. 1918 v lesnatých pozemkoch Oravského komposesorátu, ktorý stavbu tejto železnice naplánoval, realizoval a využíval na prevážanie vyťaženého dreva v ťažkých horských podmienkach (Maťugová, 1990). Vysoké prevýšenia prekonávali vlakové súpravy unikátnym, tzv. úvratovým systémom. V roku 1949 lesnú železnicu prevzali do správy Štátne lesy a v roku 1969 bola prevádzka úplne zastavená v dôsledku zlého technického stavu a nehospodárnosti prevádzky. Pre návštevníkov bola jej časť sprevádzkovaná v roku 2008 (Vrláková, 1990). Vyhliadková trojkilometrová jazda železnicou sa začína z údolnej stanice osady Tanečník. Tu v atraktívnom prírodnom prostredí sa nachádza múzeum ťažby dreva a histórie železničky, expozícia dokumentujúca lesnú dráhu, staré depo, predajňa suvenírov, detské ihrisko i voliéra s pávmi. Na vrcholovej stanici Sedlo Beskyd je krátka vyhliadková prestávka, po ktorej nasleduje cesta naspäť do údolia. Súčasťou jazdy bola aj návšteva goralskej drevenice, ktorá približovala kultúru Goralov na Orave, ale tá na jar roku 2020 zhorela. Železnica poskytuje návštevníkom okrem kontaktu s prírodou i kultúrno-historické poznanie, ponúka zážitky i príležitosti pre terénne vyučovanie. Múzeum v areáli železnice organizuje pre turistov Oravy rôznorodé podujatia. V súvislosti s obyčajovou kultúrou uvedieme napríklad prezentáciu svadobných obyčají u Goralov, Svätajánsky večer zameraný na oheň a mágiu, stávanie mája so zámerom priblížiť históriu

javu. Tieto podujatia programovo naplňajú súbory a ľudové hudby z regiónu, občasne aj z Oravskej Lesnej (Darulová, Košťalová, Krišková, 2020).

V záujme lepšieho sprístupnenia zaujímavých regionálnych informácií vybudovalo Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne aj náučný chodník Oravskej lesnej železnice, ktorý lemuje železničnú trať a slúži ako alternatívna trasa pre cykloturistov a peších turistov. Predpokladaný čas strávený zážitkovým poznávaním na náučnom chodníku je 1 až 2 hodiny (Oravská lesná železnica, 2021). Trasa chodníka je vymedzená tak, aby umožnila návštevníkom získať nielen cenné poznatky o železnici, ale priblížiť podstatu existujúcich krajinných, prírodných hodnôt a osobitostí lokality. Jednotlivé zastavenia odrážajú súlad človeka s prírodou, reflektujú pracovný, každodenný i sviatočný život človeka. Prostredníctvom náučných panelov návštevníci môžu získať cenné poznatky o histórii Oravskej lesnej železnice, o technickom riešení a systéme úvratí, o materiálnej kultúre (odev), folklórnych javoch Goralov (hudba a folklorizmus) a prírodnom bohatstve krajiny. Okrem kvalitne vypracovaného textu sú panely doplnené aj fotografiami.

V environmentálnych väzbách ďalším príkladom využitia prírodného, krajinného potenciálu obce je Lesnícky náučný chodník Oravská Lesná, ktorého vznik iniciovali miestni pedagógovia a žiaci základnej školy. Náučný chodník sprístupnili Lesy SR, š.p. v roku 2005. Meria necelých 4,5 kilometra (jeho prvá časť vedie po bývalej trase lesnej železnice) a je na ňom 40 zastávok, ktoré prezentujú význam lesa. LNCH približuje les ako spoločenstvo živej a neživej prírody (starostlivosť o les v minulosti a súčasnosti, ako rastie les, mikrolesná škôlka), prezentuje prácu a život lesníka (náradia, uniformy), históriu i súčasnosť lesníctva, starostlivosť o zver, včelárstvo. Nachádza sa tu revitalizovaná stará vodná píla, izba lesníka, diviacia obora i viaceré oddychové miesta s lavičkami, drevené sochy, slnečné hodiny a podobne. Environmentálny a udržateľný aspekt zastupuje napríklad voda (studničky, potôčiky, vodná nádrž) i náučné tabule o dĺžke rozloženia výrobkov dennej spotreby. V lokálno-identifikačných väzbách je lokálne spoločenstvo prepojené okrem prírody najmä na komunitu ľudí založenú na silných rodinných väzbách a konfesiónálnych vzťahoch. Obidva zmienené aspekty ovplyvňujú aj kultúrno-spoločenský život v obci a sú zakomponované aj do LNCH. V časti Jackovky, z ktorej sú výhľady na Oravskú Lesnú, Kysuce a časť Poľska je osadený posvätený kríž venovaný ochrane lesníkov, turistov a návštevníkov tohto chodníka a regiónu.

5. Záver

V štúdií boli prezentované náučné chodníky, ako špecifické formy turizmu. Tie sa v ostatnom období stali vyhľadávaným, atraktívnym miestom pre aktívne trávenie voľného času. O ich obľúbenosti svedčí aj fakt, že ich počet neustále narastá. Náučné chodníky osobitnými prostriedkami názornej prezentácie prinášajú človeku okrem turistických a športových aktivít aj zážitky a informácie o lokalite. Ich návštevníci majú príležitosť komplexnejšie vnímať súvislosti prírodných, krajinných, historických a sociokultúrnych javov priamo v autentickom prostredí. Dôležitý je aj ich potenciál v edukačnom procese.

Jednou z hlavných charakteristík výskumnej lokality – Oravskej Lesnej je les. Lesné prostredie je lokálno-identifikačným znakom obce a súčasťou života jej obyvateľov. Formuje jej ráz, odráža sa v staviteľstve, drobnej architektúre, determinuje zamestnanie, profil kultúrno-spoločenských i športovo-turistických podujatí. Predstavitelia obce v spolupráci s inými inštitúciami i aktívnymi jednotlivcami transformovali prírodný potenciál lokality aj do rozvoja vidieckeho turizmu. Konkrétny príklad dvoch náučných chodníkov poukázal na súlad lokálneho spoločenstva s prírodou, s osobitým typom kultúrnej krajiny, reflektujúc duchovné hodnoty society.

Štúdia prezentuje počiatočné výskumné sondy k predmetnej téme a už počas nich sa odkrývali ďalšie možnosti na jej spracovanie. Vo všeobecnosti napríklad: komparácia rôznych lokalít inak zameraných chodníkov, negatívne dopady návštevnosti vo väzbe na lesníctvo i s prepojením na lesnícku pedagogiku a turizmus. V konkrétnom prípade skúmanej lokality napríklad: analýza iných aktivít v intenciách vidieckeho turizmu, či podiel inštitúcií na rozvoji cestovného ruchu.

Literatúra

- [1] BERSECKÁ, J., HUDÁKOVÁ, M., (2018). Identita podnikov vo vidieckom turizme. In *XXI. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, pp. 767-771. ISBN 978-80-210-8969-3. DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-8970-2018-75.
- [2] BERSECKÁ, J., VARECHA, L., (2018). Produkt vidieckeho turizmu. In *XXI. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, pp. 556-563. ISBN 978-80-210-8969-3. DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-8970-2018-73.
- [3] BIZUBOVÁ, M., KOLLÁR, D., (2015a). *Náučné chodníky – juhozápad*. Bratislava: Dajama. ISBN 978-80-8136-038-1.

- [4] BIZUBOVÁ, M., KOLLÁR., D., (2015b). *Náučné chodníky – severozápad*. Bratislava: Dajama. ISBN 978-80-8136-039-8.
- [5] BURKOVSKÝ, J., KRÁLIKOVÁ, K., (2015). *Náučné zariadenia v prírode. Príručka pre tvorbu, prevádzku a údržbu náučných chodníkov, lokalít a bodov*. Banská Bystrica: Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky. ISBN 978-80-8184-036-4.
- [6] DARULOVÁ, J., (2016). Využívanie kultúrneho dedičstva Španej Doliny v prospech cestovného ruchu. In *Kultúrne dedičstvo a identita*. Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Matej Bela v Banskej Bystrici, pp. 79-91. ISBN 978-80-557-1120-1.
- [7] DARULOVÁ, J., KOSTIALOVÁ, K., Krišková, Z., (2020). *Vidiak tradičný, moderný, inšpiratívny. Dediny roka – Hrušov, Dobrá Niva, Oravská Lesná, Spišský Hrhov*. Banská Bystrica: Signis. ISBN 978-80-99936-07-3.
- [8] GEBHARD, K., MEYER, M., PARKYN, M. AT. ALL., (2006). *Plánovanie náučných chodníkov*. Accessed February, 2021, [online]. [cit. 2021-10-02]. Dostupné z: https://www.oete.de/images/dokumente/projekt_napant/ETE_2006_Trail_Planning_Guide_sk.pdf
- [9] GOGOLA, P., (2006). Na slovíčko ... dnes s pracovníkom referátu práce s verejnosťou Ing. Jánom Mičovským, CSc. Lesník. *Časopis zamestnancov Lesy SR, š. p.*, no. 9, p. 5. ISSN 1337-9380.
- [10] LACINA, K., (2013). Tourism industry regional aspects. In *XVI. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, pp. 629-635. ISBN 978-80-210-6257-3. DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-6257-2013-79.
- [11] MAŤUGOVÁ, S., (1990). *Oravská Lesná v rokoch 1731-1945 (poznámky k monografii obce)*. rkp. 14s.
- [12] MUSIL, M., LUŠTICKÝ, M., (2018). Možnosti rozvoje regionu pomocí venkovského turizmu a agroturizmu. In *XI. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, pp. 522-529. ISBN 978-80-210-8969-3. DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-8970-2018-72.
- [13] NÁUČNÉ CHODNÍKY NA SLOVENSKU, (2019). *SK Náučné chodníky*. [online]. [cit. 2021-10-02]. Dostupné z: <http://naucnechodniky.eu/>.
- [14] ORAVSKA LESNA – WINTER, (2019). YouTube [online]. [cit. 2021-02-03]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=sqEsLJrElck>
- [15] ORAVSKÁ LESNÁ ŽELEZNICA, (2021). *Oravské múzeum*. [online]. [cit. 2021-24-03]. Dostupné z: <https://www.oravskemuzeum.sk/expozicie/oravska-lesna-zeleznica/>
- [16] PACHINGER, P., CIMERMANOVÁ, I., SKUBINČAN, P. A KOL., (2016). *Náučný chodník. Príprava, realizácia, starostlivosť*. Banská Bystrica: Slovenská agentúra životného prostredia. ISBN 978-80-89503-61-2.
- [17] PAUKNEROVÁ, K., WOITSCH, J., (2017). Nositelé paměti nebo zdroje falešných představ? Naučné stezky v ČR v etnologické perspektivě. *Studia Ethnologica Pragensia*, vol. 63, no. 1, pp. 66-95. ISSN 2336-6699.
- [18] PHRSR – Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce Oravská Lesná na roky 2016 – 2025. Oravská Lesná. [online]. [cit. 2021-02-03]. Dostupné z: <https://www.oravskalesna.sk/wp-content/uploads/2016/01/PHRSR-Oravska-lesna-2016-20252.pdf>.
- [19] ROŠŤÁK, J., (2019). Vďaka snehu vznikol krátky reprezentačný dokument. *Lesnianske noviny*, vol. 11, no. 1, p. 3. ISSN 1338-9904.
- [20] TRSTENSKÝ, T., (2016). *Náučné chodníky – stred a juh*. Bratislava: Dajama. ISBN 978-80-8136-040-4.
- [21] VRLÁKOVÁ, E., (1990). *Oravská Lesná 1945-1990 (poznámky k monografii obce)*. rkp. 17s.

Príspevok bol spracovaný v rámci grantového projektu VEGA 1/0232/19 Kultúrne dedičstvo ako súčasť sociokultúrneho potenciálu rozvoja turizmu v lokálnych spoločnostiach.